

Sygn. akt V CSK 377/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Iwona Koper

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Ewa Zawisza

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Naczelnika Urzędu Skarbowego
w S.

przeciwko P. K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 17 marca 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 9 marca 2015 r.,

1) oddala skargę kasacyjną

**2) zasądza od strony powodowej na rzecz pozwanego kwotę
3600,- (trzy tysiące sześćset) złotych z tytułu kosztów w
postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 9 marca 2015 r. Sąd Apelacyjny, po rozpoznaniu apelacji pozwanego P. K. od wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 7 sierpnia 2014 r. zmienił ten wyrok i oddalił powództwo Skarbu Państwa - Naczelnika Urzędu Skarbowego w S. o zapłatę 1 200 213 złotych z tytułu zadłużenia podatkowego obciążającego hipotekami przymusowymi nieruchomością gruntową pozwanego.

Sąd ustalił, że L. K. nabył od Fabryki [...] (dalej jako „Fabryka”) na podstawie umowy sprzedaży zawartej dnia 22 stycznia 1999 r., prawo użytkowania wieczystego gruntów oraz własność budynków stanowiących odrębną nieruchomość. Prawa te sprzedał P. K. umową z dnia 21 września 2011 r. W umowie tej zostały wymienione obciążenia hipoteczne nieruchomości, których wpis z tytułu obciążeń podatkowych nastąpił na wniosek powoda w dniach 3 marca i 7 maja 1999 r. Postanowieniem z dnia 31 października 2005 r. Sąd Rejonowy w K. stwierdził zakończenie postępowania upadłościowego dłużnika - „Fabryki” i firmę tę wykreślono z rejestru przedsiębiorców w KRS z dniem 18 stycznia 2006 r. W postępowaniu upadłościowym zostały uznane w całości wierzytelności powoda w kwocie żądanej pozwem. Postanowieniem z dnia 10 lutego 2012 r. powód odmówił wszczęcia postępowania w sprawie ustalenia odpowiedzialności nabywcy majątku od Fabryki, z powołaniem się na przedawnienie wynikające z art. 118 § 1 ustawy z dnia 29 lipca 1997 r. - Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm., dalej jako ordynacja podatkowa lub OP), które nastąpiło z końcem 2003 r., tj. w pięć lat od końca roku kalendarzowego, w którym wykreślono Fabrykę z rejestru w KRS. Ze względu na bezskuteczność egzekucji wobec upadłej „Fabryki” do zapłaty na rzecz powoda został wezwany pozwany jako dłużnik hipoteczny. Odmówił zapłaty i wyjaśnił, że nabyta została jedynie nieruchomość a nie przedsiębiorstwo lub jego część, nie jest więc następcą prawnym upadłej firmy.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2014 r. uwzględnił powództwo i zasądził żadaną kwotę od pozwanego na rzecz powoda, zastrzegając pozwanemu prawo do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na

ograniczenie jego odpowiedzialności do nieruchomości objętej księgą wieczystą prowadzoną w Sądzie Rejonowym w S. nr [...]. Przyczynami uwzględnienia powództwa było nie obalenie przez pozwanego domniemania istnienia hipoteki i domniemania istnienia wierzytelności zabezpieczonej hipoteką oraz ze względu na art. 77 u.k.w.h. oraz nie uznanie niekonstytucyjności art. 70 § 6 ordynacji podatkowej. W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny oddalił powództwo, uznając w szczególności, że źródłem ewentualnej odpowiedzialności pozwanego jest ograniczone prawo rzeczowe w postaci hipoteki a nie odpowiedzialność podatkowa, jednak ze względu na brzmienie istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy art. 70 § 8 ordynacji podatkowej, tożsame z art. 70 § 6 tej ordynacji, który to przepis został uznany za niezgodny z Konstytucją przez Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 8 października 2013 r. w sprawie SK 40/12, nie może on zostać zastosowany w niniejszej sprawie. Skoro tak, to dla zobowiązań podatkowych, w ich rozumieniu przez prawo podatkowe (czyli roszczeń w rozumieniu prawa cywilnego) zabezpieczonych hipoteką biegł termin przedawnienia i jeśli upłynął, zobowiązania te wygasły (art. 59 § 1 pkt 9 w związku z art. 70 § 1 ordynacji podatkowej). Wygasła zatem również na podstawie art. 94 u.k.w.h. hipoteka zabezpieczająca wierzytelności podatkowe, a więc pozwany nie odpowiada już rzeczowo i powód nie może domagać się zasądzenia należności w celu uzyskania tytułu wykonawczego dla prowadzenia egzekucji z nieruchomości obciążonej taką hipoteką, a to z kolei uzasadniało zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa.

W skardze kasacyjnej Skarb Państwa - Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa zarzuciła Sądowi Apelacyjnemu naruszenie art. 70 § 8 ordynacji podatkowej przez błędną wykładnię i niezastosowanie, polegające na przyjęciu, że przepis ten ma analogiczną treść do art. 70 § 6 ordynacji podatkowej, uznanego za niezgodny z Konstytucją wskazanym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego oraz pominięciu tego, iż Trybunał zakwestionował brak przedawnienia należności podatkowych przy ich zabezpieczeniu w toku postępowania kontrolnego a przed wydaniem decyzji podatkowej, jak również przyjęciu, że skutkiem powołanego wyroku Trybunału uznającego art. 70 § 6 ordynacji podatkowej w brzmieniu do końca 2002 r. za niezgodny z Konstytucją jest przedawnienie należności

podatkowych z chwilą jego ogłoszenia; niezastosowanie art. 190 ust. 3 Konstytucji, polegające na pominięciu skutków wyroku Trybunału Konstytucyjnego oznaczonych wprost w tym wyroku; niewłaściwe zastosowanie art. 59 § 1 ordynacji podatkowej w związku z art. 94 u.k.w.h. przez uznanie, że nieprzedawniona wierzytelność podatkowa zabezpieczona hipotecznie wygasła i tym samym wygasła zabezpieczająca ją hipoteka; niezastosowanie art. 3 u.k.w.h. przez odmowę spełnienia roszczenia wynikającego z hipoteki wskutek bezpodstawnego przyjęcia, że prawo to nie istnieje. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego w całości i orzeczenia co do istoty sprawy, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania z zasądzeniem kosztów postępowania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wniósł o oddalenie skargi w całości i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności rozważenia wymaga zasadność stosowania w sprawie art. 70 § 8 ordynacji podatkowej (OP). Przepis ten brzmi: „Nie ulegają przedawnieniu zobowiązania podatkowe zabezpieczone hipoteką lub zastawem skarbowym, jednakże po upływie terminu przedawnienia zobowiązania te mogą być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki lub zastawu”. Przepis ten ma analogiczną treść (poza nie mającym w sprawie znaczenia uzupełnieniem w postaci słów „lub zastawem skarbowym”), jaką miał art. 70 ust. 6 OP w brzmieniu obowiązującym do końca 2002 r. Jak zostało wskazane w części wstępnej uzasadnienia, wyrokiem z dnia 8 października 2013 r. w sprawie SK 40/12 Trybunał Konstytucyjny uznał ten przepis za niezgodny z Konstytucją. Wprawdzie rozstrzygnięcie Trybunału zapadło w związku z określoną sytuacją faktyczną, która znajdowała się w tle rozpatrywanego zagadnienia prawnego, ale skarżący nie ma racji odnosząc w uzasadnieniu skargi kasacyjnej cały wyrok Trybunału wyłącznie do tej sytuacji, twierdząc, że Trybunał zakwestionował art. 70 § 6 OP tylko ze względu na brak przedawnienia należności podatkowych przy ich zabezpieczeniu w toku postępowania kontrolnego a przed wydaniem decyzji podatkowej. W pkt 2 wyroku Trybunału stwierdza się jednoznacznie i bez

żadnych dodatkowych zastrzeżeń: „Art. 70 § 6 ustawy powołanej w pkt 1” [czyli OP] „w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 1998 r. do 31 grudnia 2012 r., jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji”. Wynika z tego, że powołany przepis jako taki jest niekonstytucyjny, a zatem przestał wywierać skutki prawne i powinien być traktowany, jako odtąd nieistniejący w porządku prawnym. W tym stanie rzeczy nie można podzielić tego argumentu skargi kasacyjnej, w którym wskazano na zasadniczą odmiennąść pomiędzy wyrokiem Trybunału w sprawie SK 40/12 i okolicznościami obecnie rozpoznawanej sprawy. Tryb postępowania przed organem podatkowym, w którym dochodzi do stwierdzenia należności podatkowej i dochodzenia jej od właściciela nieruchomości obciążonej hipoteką nie mógł wpłynąć w istotny sposób na ocenę konstytucyjności rozwiązania zawartego w art. 70 § 6 OP. Zostało ono zakwestionowane jako sprzeczne z konstytucyjnym standardem ochrony własności (art. 64 § 2 Konstytucji), dla którego podstawowym argumentem stała się konieczność jednakowego traktowania wierzycieli niezależnie od tego, czy ich wierzytelności mogą uzyskać zabezpieczenie w postaci hipoteki obciążającej nieruchomość dłużnika, czy też nie mogą z braku takiej nieruchomości. Pozostaje to bez związku z trybem, w jakim dochodzi do stwierdzenia zobowiązania podatkowego (które w zakresie zabezpieczeń rzeczowych miałyby charakter „nieprzedawnialny”).

Powstaje problem prawny, czy mając powyższe rozstrzygnięcie Trybunału można uznać, że nie powinien wiązać także art. 70 § 8 OP, skoro ma tożsame brzmienie, jak niekonstytucyjny art. 70 § 6 OP, a inna numeracja w ustawie wynika tylko z rozszerzenia treści art. 70 OP i przesunięcia się przepisu o dwie jednostki redakcyjne w ramach tego samego artykułu i będąc, co do istoty tej samej treści. Przypomnieć należy, że zgodnie z utrwalonym stanowiskiem orzecznictwa i doktryny stwierdzenie niezgodności przepisu z Konstytucją dotyczy tylko tego przepisu. Formalnie zatem traktując sprawę musiałoby się powiedzieć, że uznanie za niekonstytucyjny art. 70 § 6 OP nie oznacza niezgodności z Konstytucją art. 70 § 8 OP. Po pierwsze, dopóki przepis nie został podważony konstytucyjnie - obowiązuje, a po drugie, do orzekania o niekonstytucyjności ustaw i ich poszczególnych przepisów jest powołany wyłącznie Trybunał Konstytucyjny (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2002 r. III CKN 326/01; z dnia

30 października 2002 r. V CKN 1456/00; z dnia 7 listopada 2002 r. V CKN 1493/00; z dnia 24 października 2003 r. III CK 36/02; z dnia 16 kwietnia 2004 r. I CK 291/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 71; z dnia 24 czerwca 2004 r. III CK 536/02; z dnia 3 grudnia 2008 r. V CSK 310/08; z dnia 27 stycznia 2010 r., II CSK 370/09 i z dnia 24 listopada 2015 r., II CSK 517/14).

Zasadę tę skład orzekający w niniejszej sprawie zdecydowanie potwierdza. Jednakże nie można kwestii sprowadzać do czystego formalizmu i przedkładać go ponad racjonalne rozumienie prawa w całości jego systemu. Z niego zaś wynika, że orzekając o niezgodności konkretnego przepisu z Konstytucją chodzi o wyeliminowanie go z porządku prawnego, które powstało w rozpatrywanym wypadku dotyczącym wprost art. 70 § 6 OP. Nie można zatem twierdzić, że kontynuator tego przepisu, nadal tkwiący w ustawie pod zmienionym numerem (art. 70 § 8 OP) obowiązuje tak, jakby go wyrok o niekonstytucyjności poprzednika w ogóle nie dotyczył. Niezgodność z Konstytucją dotyczy określonej normy prawnej, którą przepis wyraża a nie jednostek redakcyjnych, pełniących wyłącznie rolę porządkującą wewnątrz aktu prawnego, w którym się znajduje. Powinnością ustawodawcy jest przepis ten z ustawy usunąć wraz z ogłoszeniem wyroku Trybunału, gdyż w przeciwnym wypadku doszłoby się do karkołomnego wniosku o możliwości dowolnego zmieniania numeracji przepisów w ustawach, np. w razie tworzenia tekstu jednolitego i omijania w ten sposób (nie wykonywania) wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Za zbędną powinno się uznać potrzebę powtórnego rozpatrywania przez Trybunał zgodności, tym razem art. 70 § 8 OP z Konstytucją, skoro przepis ten, co do kwestii z powodu której orzeczona została jego niekonstytucyjność, się nie zmienił. W zaskarżonym wyroku zwraca się trafnie uwagę, że w orzecznictwie administracyjnym i doktrynie prawa administracyjnego jest przyjęte, że oczywista niezgodność przepisu z Konstytucją, wynikająca z uprzedniego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stanowi sobą wystarczające uzasadnienie do odmowy przez sąd zastosowania przepisów ustawy, gdyż, jak się podkreśla w tak oczywistych sytuacjach trudno oczekiwać, aby sądy uruchamiały procedurę pytań prawnych (por. wyrok NSA z dnia 14 lutego 2002 r., I PA/Po 461/01 (OSP 2003, nr 2; uchwała NSA z dnia 16 października 2006 r., I FPS 2/06, ONSAiWSA z 2007 r., nr 1, poz. 3). Należy jednak zaznaczyć dla porządku, że do

Trybunału Konstytucyjnego wpłynęła skarga także o stwierdzenie niezgodności z Konstytucją art. 70 § 8 OP, której Trybunał odmówił jednak nadania biegu z powołaniem się na braki formalne skargi (postanowienie z dnia 9 kwietnia 2015 r., Ts 33/15).

Podnosząc powtórnie, że konstytucyjną zasadą jest wyłączna kompetencja Trybunału Konstytucyjnego do badania zgodności ustaw z Konstytucją (art. 188 i art. 193 Konstytucji), w konkretnie rozpoznawanej sprawie ma się do czynienia z sytuacją wyjątkową, gdy Sąd Najwyższy w związku z wydanym już wcześniej wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności przepisu ustawy z Konstytucją może uznać za oczywistą taką niezgodność, tożsamo brzmiącego przepisu nadal zawartego w ustawie i stwierdzić jego nieobowiązywanie w związku z rozpoznawaną przez siebie sprawą. W wypadku, o który chodzi musi się mieć świadomość, że gdyby doszło do zbadania zgodności art. 70 § 8 OP przez Trybunał Konstytucyjny, to rozstrzygnięcie musiałyby być tożsame z tym, jakie znalazło się w wyroku Trybunału w sprawie SK 40/12. Nie jest też bez znaczenia, że w końcowej części uzasadnienia wyroku w sprawie SK 40/12 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że uznanie za niekonstytucyjny art. 70 § 6 OP odnosi się również do brzmienia obowiązującego w chwili orzekania art. 70 § 8 OP. Rozstrzygnięcie co do tego nie mogło być zawarte w sentencji wyroku w tamtej sprawie tylko ze względu na związanie Trybunału granicami zaskarżenia w skardze konstytucyjnej. Niemniej, wskazanie w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 40/12 na tożsamość normatywną art. 70 § 6 OP, obowiązującego do końca 2002 r. z art. 70 § 8 OP, który zastąpił tamten przepis od początku 2003 r., było pożądane i jest użyteczne dla stanowiska wyrażonego przez Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu obecnej sprawy. Z przeprowadzonego wywodu wynika jednoznacznie, że do orzekania o niezgodności ustaw i ich poszczególnych przepisów z Konstytucją jest powołany wyłącznie Trybunał Konstytucyjny (art. 188 pkt 1, art. 193 Konstytucji). Jednakże, jeżeli - traktując to jako wyjątek od reguły, wynikający ze szczególnych okoliczności - niezgodność przepisu z Konstytucją jest w związku z rozpoznawaną sprawą oczywista i ocena taka ma dodatkowe poparcie w wyroku Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził uprzednio niezgodność z Konstytucją przepisu o takim samym brzmieniu, jak zawarty w obowiązującej

ustawie, to sąd może nie zastosować tego przepisu w rozpoznawanej sprawie ze względu na jego niezgodność z Konstytucją (art. 178 ust. 1 Konstytucji).

Należy zatem uznać, że odnosząc się do zarzutów skargi kasacyjnej niezasadna jest argumentacja odwołująca się do obowiązywania art. 70 § 8 OP i potrzeby zastosowania tego przepisu, mającego kluczowe znaczenie dla zasadności zgłoszonego roszczenia. Podobny punkt widzenia został także zaprezentowany w orzecznictwie administracyjnym (por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 23 lipca 2014 r., I SA/Po 925/13). Z tego wynika, że art. 70 § 8 OP nie stoi już na przeszkodzie przyjęciu przedawnienia zobowiązania podatkowego, które zgodnie z art. 70 § 1 OP przedawnia się z upływem 5 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym upłynął termin płatności podatku. W ustalonych okolicznościach rozpoznawanej sprawy przedawnienie zobowiązania podatkowego pozwanego nastąpiło z dniem 31 grudnia 2003 r. Przy przyjęciu zastosowania w sprawie art. 70 § 3 OP, według którego (w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2003 r.) bieg terminu przedawnienia przerywa ogłoszenie upadłości dłużnika i biegnie on na nowo od dnia następującego po dniu uprawomocnienia się postanowienia o ukończeniu postępowania upadłościowego, przedawnienie nastąpiło najpóźniej dnia 19 stycznia 2011 r.

Odwołując się w kolejności do zarzutu zamieszczonego w skardze kasacyjnej odnośnie do niewłaściwego zastosowania w zaskarżonym wyroku art. 59 § 1 pkt 9 OP należy zaznaczyć, że zgodnie z tym przepisem przedawnienie zobowiązania podatkowego powoduje jego wygaśnięcie. Jak trafnie wskazał Sąd Apelacyjny, w rozpoznawanej sprawie odmiennie traktuje się skutki przedawnienia w prawie podatkowym oraz w prawie cywilnym, w tym przez kodeks cywilny, przewidujący skutek przedawnienia jako możliwość nie spełnienia roszczenia wynikającego z zobowiązania po terminie przedawnienia, jeśli dłużnik skorzysta z zarzutu przedawnienia (art. 117 § 2 k.c.). Według prawa podatkowego przedawnienie zobowiązania (a więc nie roszczenia) powoduje wygaśnięcie tego zobowiązania, a więc jego unicestwienie. Pomimo zabezpieczenia zobowiązań podatkowych hipoteką, jak to miało miejsce w niniejszej sprawie, biegło przedawnienie zobowiązania podatkowego na podstawie przepisów prawa

podatkowego. To sprawiło, że po upływie wskazanego terminu przedawnienia, zgodnie z tym prawem - zobowiązanie podatkowe wygasło. Mając z kolei na uwadze akcesoryjność hipoteki jako ograniczonego prawa rzeczowego i uzależnienie dalszego istnienia zabezpieczenia hipotecznego od istnienia wierzytelności, którą zabezpiecza, to wygaśnięcie zobowiązania podatkowego zabezpieczonego hipoteką spowodowało wygaśnięcie hipoteki (art. 94 u.k.w.h.), a zatem zwolnienie pozwanego z odpowiedzialności przedmiotem obciążonym hipoteką. Nie ma znaczenia w tej sprawie ani podnoszona przez skarżącego rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych, gdyż sprawa nie dotyczy sytuacji, w której rękojmia ma zastosowanie, ani wskazywanie w skardze, że obowiązuje domniemanie zgodności wpisu w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, ponieważ skarżący w niniejszej sprawie w ogóle nie potrzebował korzystać z tego domniemania.

Ma rację skarżący w uzasadnieniu skargi w tym sensie, że zabezpieczenie wierzytelności hipoteką na nieruchomości powoduje, iż w razie niespełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela przez dłużnika osobistego, wierzyciel może uzyskać zaspokojenie od dłużnika rzeczowego. Jednakże, aby to nastąpiło wymagane jest istnienie nadal zobowiązania. Jeżeli z jakiejś przyczyny zobowiązanie wygasło, jak w spornej sprawie na skutek wynikającego z prawa podatkowego jego przedawnienia, to hipoteka przestała zabezpieczać wierzytelność odpowiadającą temu zobowiązaniu. Dotychczasowy wierzyciel podatkowy nie może więc powoływać się na domniemanie skuteczności hipoteki ze względu na rangę prawa rzeczowego ograniczonego. Myli się więc skarżący, wielokrotnie podnosząc w uzasadnieniu skargi, że przywoływany wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2013 r. nie może prowadzić do wniosku, „iż wszystkie należności podatkowe zabezpieczone hipoteką się przedawniły.” To z wyroku Trybunału w ogóle nie wynika, a tylko to, że jeżeli nastąpiło przedawnienie zobowiązania podatkowego i to spowodowało wygaśnięcie zobowiązania zabezpieczonego hipoteką, to hipoteka ta nie ma już co zabezpieczać. Jak wskazuje się w komentarzach do Ordynacji podatkowej wygaśnięcie zobowiązania podatkowego na skutek przedawnienia powoduje odpadnięcie podstawy prawnej wykonania zobowiązania podatkowego w całości, a postępowanie podatkowe w sprawie

takiego zobowiązania podlega umorzeniu jako już bezprzedmiotowe. Przedawnienie jest uwzględniane w razie podniesienia takiego zarzutu przez dłużnika i gdy są spełnione przesłanki ustawowe. Jeżeli przesłanki te, zwłaszcza odpowiedni upływ czasu by nie nastąpił, to przedawnienia by nie było i zabezpieczenie rzeczowe w postaci hipoteki obciążającej nieruchomości byłoby skuteczne. Taka sytuacja w rozpoznawanej sprawie jednak nie wystąpiła.

Mając to na uwadze na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. należało skargę kasacyjną oddalić, rozstrzygając o kosztach postępowania na podstawie art. 98 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

kc